https://www.doi.org/10.31918/twejer. 2253.10

e-ISSN (2617-0752)   p-ISSN (2617-0744)

میتاڕۆمان لە ئەدەبی کوردیدا (ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان بە نموونە)

پ. ی. د. سەنگەر قادر شێخ محمد حاجی
زانکۆی سەلاحەدین/ بەشی زمانی کوردی
sangar.shekhmohammad@su.edu.krd

م. ی. دیار محمد کریم
زانکۆی نۆلج-کۆلێژی پەروەردە
diyar.kareem@knu.edu.iq

پوختە

ڕۆمانی کوردی هاوشێوەی ڕۆمانی جیهانی لەچاو ژانرە ئەدەبییەکانی تردا زۆر لە مێژ نییە پەیدابووە، بەڵام لەبەرئەوەی ژانرێکی ئەدەبیی کاریگەرە، بۆیە تا ئێستا چەند قۆناغێکی بڕیوە، دوا قۆناغ کە ڕۆمانی جیهانی پێیگەیشتووە، میتاڕۆمانە کە هەندێک بە ژانرێکی ئەدەبیی سەربەخۆی دەزانن و زۆرینەش بە فۆڕمێک لە فۆڕمەکانی ڕۆمانی دادەنێن.

ڕۆمانی کوردی هاوشێوەی ڕۆمانی جیهانی گۆڕانکاریی بەسەردا هاتووە و بگرە خێراتریش گۆڕانکارییەکانی تێدا دەرکەوتووە، ئێستا بەشێک لە ڕۆماننووسانی کورد کە ئەگەرچی ژمارەیان زۆر نییە، بەڵام بەرهەمەکانیان کاریگەرییان هەیە، سوود لە نوێترین تەکنیک و فۆڕم و شێوازی نووسینی ڕۆمان وەردەگرن.

کاروان کاکەسوور یەکێکە لەو ڕۆماننووسانەی لە ڕۆمانی (کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان)دا بە تەواوی پشتی بە شێواز و تەکنیکی میتاڕۆمان بەستووە و کارەکە بە جۆرێکە زۆرینەی زۆری ئەو تەکنیکانەی لە میتاڕۆماندا وەکو خەسڵەت دەستنیشاندەکرێن، لەم ڕۆمانەدا هەن.

وشە کلیلییەکان: ڕۆمان، میتاڕۆمان، جۆر، تایبەتمەندی، تەکنیکەکانی میتاڕۆمان

میتاڕۆمان لە ئەدەبی کوردیدا (ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان بە نموونە)

پێشەکی

بەو پێیەی میتاڕۆمان یەکێکە لە لێکەوتەکانی پۆستمۆدێرنیزم و لە ئەدەبی کوردیشدا سەرەداوەکانی پۆستمۆدێرنیزم وەدیارکەوتوون، بۆیە لە ئەدەبی کوردیدا میتاڕۆمانیش هاتووەتەوە ناوەوە و چەند بەرهەمێکی ڕۆمان بە شێوازی میتاڕۆمان نووسراون.

"ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان"ی کاروان کاکە سوور یەکێکە لەو بەرهەمانە و زۆرینەی زۆری ئەو تایبەتمەندییانەی بە زەقی تێدان کە وەک خەسڵەت و تایبەتمەندیی میتاڕۆمان دەستنیشانکراون، ئەمەش هۆکاری هەڵبژاردنیەتی.

ناوەڕۆکی توێژینەوە:

ئەم توێژینەوەیە لە دوو بەش پێکدێت، کە لە بەشە تیۆرییەکەی چەمکی میتاڕۆمان و مێژووی پەیدابوونی و تایبەتمەندییەکانی و چەمکی میتاڕۆماننووس... هتد ڕوونکراونەتەوە و کراونەتە بناغەیەک بۆ ئەوەی بەشی دووەمیان کە بەشە پڕاکتیکییەکەیە پێ لێکبدرێتەوە و لەوێدا زۆرینەی ئەو تایبەتمەندییانەی کە بۆ میتاڕۆمان دیارکراون لە ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان زیاتر لە نموونەیەکیان بۆ هێنراوەتەوە، ئەمەش مانای وایە میتۆدی ئەم توێژینەوەیە میتۆدێکی وەسفی-شیکارییە.

گرنگیی توێژینەوە:

وەنەبێت لە ئەدەبی کوردیدا ئەمە یەکەمین هەوڵی کارکردن بێت لەبارەی میتاڕۆمان، بەڵام بە دڵنیاییەوە بابەتێکی فراوانی وەک میتاڕۆمان دەکرێت چەندین توێژینەوەی لەبارەوە بنووسرێن، چونکە لە ڕەخنەی کوردیدا بابەتێکی نوێیە، هەروەها ئەم توێژینەوەیە ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکانیش وەک نموونەی ئەو ڕۆمانانە دەناسێنێت کە بە شێوەی میتاڕۆمان نووسراون.

ڕێبازی توێژینەوە:

ئەم توێژینەوەیە پەیڕەوی ڕێبازی وەسفی- شیکاری کردووە و لە سەرەتادا تیۆرەکانی ناساندنی میتاڕۆمانی خستووەتەڕوو و دواتر نموونەی لە ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان بۆ هێناوەتەوە.

پێداچوونەوە بە کارەکانی پێشوو:

میتاڕۆمان لە ئەدەبی کوردیدا نوێیە و لە ڕەخنەی کوردیشدا نوێتر، بۆیە زۆر نین ئەو توێژینەوانەی لەبارەی ئەم تەکنیکەی نووسینی ڕۆماندا نووسراون. بە پێی گەڕان و بەدواداچوونی ئێمە، چوار توێژینەوەمان دەستکەوتوون کە لەبارەی میتاڕۆمانەوە نووسراون و لە خوارەوە کورتەیەکیان دەخەینەڕوو:

یەکەمین توێژینەوە کە لەبارەی میتاڕۆمان نووسرابێت و ئێمە دەستمان پێیگەیشتبێت، توێژینەوەیەکی "سابیر ڕەشید"ە، بە ناونیشانی "باڵندەکانی دەم با و هونەری میتاڕۆمان" کە تێیدا:

باسی ئەوە دەکات کە یەکەمین ڕۆمانی کوردی بە تەکنیکی میتاڕۆمان نووسرابێت "کاولاش"ی عەبدوڵا سەراجە کە لە ساڵی ١٩٩٧ نووسیویەتی.

بە کورتی باسی پێناسە و چەمکی میتاڕۆمانی کردووە و دواتر هاتووەتە سەر پڕاکتیزەکردن و دەستنیشانکردنی تایبەتمەندییەکانی میتاڕۆمان لە ڕۆمانی "باڵندەکانی دەم با"ی "عەتا نەهایی"دا.

باسی چەند توخمێکی ڕۆمانی کردووە، لەوانە: کەسایەتی، کات، شوێن، ناونیشان بەبێ ئەوەی هیچ پەیوەندییەک لەنێوان ئەم تەکنیکانە و میتاڕۆمان دروستبکات، هەروەها لە ئەنجامەکەشدا کەمترین ئەنجامی لەبارەی میتاڕۆمانەوە نووسیوە (ڕەشید،٢٠٠٣،ل-١٣٣-١٥٩)

دوای ئەمە هەر "سابیر ڕەشید" لەبارەی تەکنیکی میتاڕۆمان لە ڕۆمانی "کاولاش"ی "عەبدوڵا سەراج" توێژینەوەیەکی نووسیوە کە تێیدا:

پێناسەی میتاڕۆمان دەکات و سەردەمی پەیدابوونی دەخاتەڕوو، بەڵام کەمترین زانیاری نووسیوە.

زۆر بە کورتی باسی میتاڕۆمان دەکات لە ئەدەبی جیهانیدا.

بەشێوەیەکی دروست نموونە لە ڕۆمانی کاولاشی عەبدوڵا سەراج دەهێنێتەوە و نموونەکانی گونجاون و لەجێی خۆیانن.

دوای ئەم دوو توێژینەوەیە "د. فوئاد ڕەشید" لە ژمارە (١٤١)ی گۆڤاری ڕامان کە لە ساڵی ٢٠٠٩ دەرچووە، توێژینەوەیەکی بە ناونیشانی تەکنیکەکانی میتاڕۆمان لە دەقی (ناوێ لەم تێکستە بنێ)دا" بڵاوکردووەتەوە کە بەڕای ئێمە وردترین توێژینەوەیە لەو توێژینەوانەی ئێمە دەستمان کەوتوون:

لە سەرەتادا بە وردی دەسپێکی پەیدابوونی چەمکی میتاڕۆمانی ڕوونکردووەتە.

بنەماکانی میتاڕۆمان لە چوار تەوەرە دەخاتەڕوو:

أ- پەیوەندیکردن بە خوێنەرەوە

ب- تۆبۆگرافیای دەق

ج-ئامادەبوونی ڕۆمان لەناو ڕۆماندا

د- ئامادەبوونی هۆشمەندیی ڕەخنەیی لە نێو ڕۆماندا

دواتر هەرچوار تەوەرەکەی لەسەر ڕۆمانی "ناوێ لەم تێکستە بنێ" پراکتیزەکردووە و نموونەی تەواوی بۆ ئەو چوار تەوەرە دەستکەوتوون کە لە بەشە تیۆرییەکەدا ئاماژەی پێکردوون.

لەبەر ئەوەی بۆ نووسینی توێژینەوەکە تەنیا پشتی بە سەرچاوەی کوردی و عەرەبی بەستووە، هەموو ئەو تەکنیک و تایبەتمەندییانەی دەستنەکەوتوون و باسی نەکردوون کە لە میتاڕۆماندا هەن و لە سەرچاوە ئینگلیزییەکاندا باسیان کراوە.

ساڵی ٢٠١٨ لە ٢١یەکەمین فیستیڤاڵی گەلاوێژدا "بێستون عارف عەزیز" کە مامۆستای زانکۆی سلێمانییە توێژینەوەیەکی بە ناونیشانی "هونەری میتاڕۆمان لە ڕۆمانی گێلاسی خوێنی عەتا محەمەددا" بڵاوکردووەتەوە کە توێژینەوەکە لە ١٧ لاپەڕە پێکهاتووە، بەشێکی تیۆرییە و بەشێکی پراکتیک، لە بەشە تیۆرییەکەدا چەمک و پێناسەی میتاڕۆمان و مێژووی پەیدابوونی چەمکەکە خراوەتەڕوو، دواتر ئەو سێ فۆرم یان شێوازەی خستووەتەڕوو، کە میتاڕۆمانی پێدەنووسرێت کە بریتین لە: (بەشدارپێکردنی خوێنەر و دواندنی)، (گێڕانەوە لەناو گێڕانەوە)، (کارکردن و مامەڵەکردنێکی نوێ لەگەڵ کەسایەتییەکی واقیعی

و مێژوویی ناودار)، ئینجا بەشە پراکتیکییەکەی خستووەتەڕوو و ئەو تایبەتمەندییانەی لەسەر ڕۆمانەکە پراکتیزەکردووە، کە لە بەشە تیۆرییەکە خستونیەتەڕوو.

گرنگیی توێژینەوەکە لە نوێبوونیدایە و لە هەمانکاتدا لە سەرەتای توێژینەوەکە ئاماژە بەوە کراوە کە بێجگەی ئەو ڕۆمانەی توێژەر کاری لەبارەوە کردووە، ڕۆمانی دیکەش هەن لە ئەدەبی کوردیدا کە بەم فۆرم یان شێوە گێڕانەوە نووسراون. ئەوەی جێی سەرنجە ئەوەیە لە توێژینەوەکەدا تەنیا سێ تایبەتمەندیی میتاڕۆمان خراونەتەڕوو، لە کاتێکدا میتاڕۆمان زیاتر لە دە تایبەتمەندیی هەن.

١- چەمک و مێژوو و تایبەتمەندییەکانی میتاڕۆمان

١-١ چەمک و زاراوە

میتاڕۆمان یان میتافیکشن چەمکێکی زۆر کۆن نییە، چونکە خودی ڕۆمان لە چاو ژانرە ئەدەبییەکانی دیکەی وەک داستان و تراژیدیا و شیعری گۆرانی و فێرکاری نوێیە، "زاراوەی میتافیکشن (*Metafiction*) لەلایەن ویلیام گاس بۆ یەکەمجار لە کتێبی (Fiction and the Figure of Life) داڕێژراوە". (Gass:1970:25)، واتە لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی بیستەم بۆ یەکەمینجار ئەم چەمکە بەکارهاتووە، هەرچەندە هەردوو وشەی (میتا) و (فیکشن) هەریەکەیان بە جیا زۆر پێش ئەمە بەکارهاتبوون، "زۆرینەی فەرهەنگەکانی زمانی فەرەنسی ڕەچەڵەکی وشەی "Meta" دەگەڕێننەوە بۆ زمانی گریکی و دواتر وشەکە چووەتە ناو زمانی ڕۆمانی و بەو دیوارە دەگوترا کە بۆ ئەسپی بە عەرەبانە دروستدەکرا وەکو بەربەستێک تا لە ئاڕاستەیەکەوە بچێتە ئاڕاستەکەی دیکە". (شابو:٢٠١٨: ١٩) ئەمەش زۆر دوور نییە لەو واتایەی کە دەیدات لەو کاتەی خراوەتە پاڵ وشەی فیکشن، چونکە لەوێش وەک جۆرێک لە

بەربەست بەکارهاتووە و ڕۆمانی لە قۆناغێک بردووەتە قۆناغێکی دیکە و خودی ڕۆماننووسیش ناچاردەکات نوێکاری لە کارەکەیدا بکات و خۆی لەو بۆتەیە دەربێنێت کە پێشتر ڕۆمانی پێ لە قاڵب دراوە، چونکە هەر خودی ڕۆمانیش بە واتای نوێ دێت و بەرهەمی کۆمەڵگایەکی نوێخوازیشبووە.

"میتا بە سێ واتا دێت، کە بریتین لە (لەگەڵ) و (پاش) و (لەپشت)" (شابو: ٢٠١٨: ١٠)، بەڵام ئەوەی کە لە چەمکی میتاڕۆماندا هاتووە، زیاتر بە واتای پاش ڕۆمان دێت، واتە ڕۆمان تێدەپەڕێنێت و شتێکی دیکەی هاوشێوەی ڕۆمان لە هەندێک شت و جیاواز لە ڕۆمان لە هەندێک خەسڵەت بەرهەمدێنێت. دەکرێت بڵێن میتا کە بە واتای پاش دێت و لە پێش وشەی فیکشن یان ڕۆمان دانراوە، بە واتای نوێش دێت، لەو سۆنگەیەوە کە ڕۆمان خۆی بە واتای نوێ دێت و میتا ڕۆمانیش واتای ئەوەی لە نوێ نوێترە دەدات، چونکە ڕاستە ڕۆمان وەکو ژانر لە سەرەتادا نوێ بوو و ئەوەی لەسەر ئەو فۆرمەش دەنووسرا، نوێبوو، بەڵام دواتر چەمکی ڕۆمانی تەقلیدی پەیدابوو کە لەسەر ڕۆماننووسان بوو بە ئەرک نوێیبکەنەوە و تێیبپەڕێنن.

سەرەڕای واتاکەی میتا لە بەشە ئاخاوتنە جیاوازەکانیشدا بە شێوە و واتای جیاواز دەردەکەوێت "میتا بە ناو و ئاوەڵناو و ئاوەڵکار دێ: (١) پەیوەندی هەیە بە گۆڕانی پێگە و حاڵەت: میتامۆرفۆس، میتابۆلیزم، (٢) بەرزتر، لە پشت: میتافیزیکس، میتالانگویج". (Hornby:2005:962) ئەگەر ئەم واتا نوێیانەی "میتا" بە ڕۆمانەوە ببەستینەوە، ئەوا ئەگەر میتاڕۆمان هاوشێوەی میتامۆرفۆس لێکبدەینەوە، لە میتاڕۆماندا ڕۆمان بە تەواوی شێوەیەکی جیاواز وەردەگرێت و هیچی لەوەی پێش خۆی ناچێت کە ڕۆمانە. بە هەمانشێوە ئەگەر میتا بە واتای بەرزتر وەربگرین، ئەوا دەبێت میتاڕۆمان بە هۆکارێک لە هۆکارەکان لە ڕۆمان بەرزتر بێت، بەڵام

ئەمەیان مەرج نییە وابێت، چونکە جوانی و بەرزیی تێکستێک دەوەستێتە سەر چۆنیەتیی مەزراندنی توخم و مامەڵەکردن لەگەڵ تەکنیکەکانی ڕۆمان. بەھەمانشێوە ئەگەر ئەو میتایەی لەتەک ڕۆمان ھاتووە، وەک ئەو میتایە لێکی بدەینەوە کە خراوەتە پاڵ میتافیزیک، ئەوا دابڕان و کەلێنێکی گەورە لە نێوان ڕۆمان و میتاڕۆمان دروستدەبێت و ناکرێت وەک یەک بوون تەماشایان بکەین، کە تەنیا لە چەند تایبەتمەندییەکەوە لە یەکتر جیاوازن، چونکە فیزیک و میتافیزیک دوو دیاردەی بە تەواوی لە یەکتری جیاوازن. ئەو جیاوازییەش بووەتە ھۆی ئەوەی ڕەخنەگر ھەبن بڵێن "لە ڕاستیدا میتاڕۆمان ژانرێکی سەربەخۆیە کە پێویستە خەسڵەتە تایبەتییەکانی لەبەرچاو بگیرێن" (levine:2015:64).

ئەم زۆر دوورنەکەوتنەوەیەش وا لە (جێرمی لیڤن) دەکات بڵێت:"ڕۆمانە واقیعییەکان پڕن لە خەسڵەتی میتاڕۆمان، بۆیە ئەگەر زاراوەی میتاڕۆمانیش نوێ بێت، ئەوا ئادگار و خەسڵەتەکانی لە پەیدابوونی زاراوەکە کۆنترن. ئەمە وای کردووە ئەو باوەڕە بێتە ناوەوە، کە ئەگەرچی زاراوەی میتاڕۆمان نوێیە، بەڵام چەمکەکەی بەقەد خودی ڕۆمان کۆنە". (levine:2015:63)، کەواتە لەناو ڕۆمانی بەر لە سالانی حەفتاکانیش لێرە و لەوێ ئەو خەسڵەتانەی ئێستا لە ڕۆمانێکی میتاڕۆماندا ھەن، لەوێش ھەبوون، بەڵام جیاوازییەکەی ئەوەیە لە ڕۆمانەکانی پێشوو بە پەرتوبڵاوی ھەبوون و ئێستا ھەموویان بەیەکەوە دەئاخنرێنە بۆتەی ڕۆمانێکەوە.

١-٢ پێناسەی میتاڕۆمان

میتاڕۆمان زاراوەیەکە "لە تیۆری ئەدەب بەکاردێت بۆ وەسفکردنی ئەو خەیاڵەی تێیدا نووسەر بە ئاگاییەوە ئاماژە بە دروستکراوی و ئەدەبیی بوونی دەق دەکات، لەگەڵ کارکردن لە ڕێی گێڕانەوەی گاڵتەئامێز و دەرچوون لە نەریتەکانی ڕۆمان (بەتایبەتی نەریتە

ئاساییەکانی) و (تەکنیکەکانی گێڕانەوە)" (Anwar:2013:5). ئەم پێناسەیە چەند تایبەتمەندییەکی دیاریکراوی ڕۆمانمان پێ دەڵێت کە لە ڕێگەی ئاشنابوون پێیان، میتاڕۆمان دەناسین، ئەوانیش بریتین لەوەی ڕۆماننووس لە تویێ ڕۆمانەکەدا دێت و ئاماژە بەوە دەکات کە ئەوەی ئەو نووسیویەتی دەقێکی ئەدەبییە و بریتی نییە لە ڕووداوێکی واقیعی و زۆرجاریش ئەمە لە ڕێی گاڵتەجاڕییەوە دەکات، هەروەها لە ڕووی تەکنیکیشەوە خۆی دوور دەگرێ لە تەکنیکە کۆن و سواوەکانی ڕۆمان و ڕێگایەکی نوێ بۆ گێڕانەوە دادەهێنێت.

بێگومان لە مێژووی ئەدەبیاتدا ئەمە یەکەمینجار نییە، ئەدیب ڕاستەوخۆ پێمان دەڵێت ئەوەی دەیبینی یان دەیخوێنیتەوە ئەدەبە نەک شتێکی دیکە، بەمەش هەنگاوێک لە ئەدەبیات نزیکدەبێتەوە و ئەدەبیات وەک خۆی دەگاتە خوێنەر نەوەک نوێنەر و ڕەنگدەرەوەی واقیع، جۆن بارس دەڵێت: "میتاڕۆمان بریتییە لە لاساییکردنەوەی ڕۆمان، لەجیاتی ئەوەی لاسایی جیهانە واقیعییەکە بکرێتەوە" (Currie:1995:161)، واتە میتاڕۆمان خوێندنەوەی ڕۆمان و قسەکردنە لە بارەی ڕۆمانەوە "میتاڕۆمان شێوەیەکە لە شێوەکانی ڕۆمان بە ڕێگەی تایبەتیی خۆی بەردەوام ئەوە وەبیر خوێنەر دەهێنێتەوە کە ئەوەی ئەو دەیخوێنێتەوە، بەرهەمێکی خەیاڵیی چیرۆکئامێزە. میتاڕۆمان بەئاگایە لەبارەی زمان و فۆڕمە ئەدەبییەکان و گێڕانەوە" (Waugh:1984:2)، لێرەدا پرسێک دێتە پێشەوە، ئایا میتاڕۆمان جۆرێکی ڕۆمانە یان ژانرێکی ئەدەبیی سەربەخۆیە؟

لە ڕاستیدا زۆرینەی ئەوانەی لەبارەی میتاڕۆمانەوە دواون، میتاڕۆمان بە ژانرێکی ئەدەبیی سەربەخۆ نازانن و بە شێوازێکی نوێی نووسینی ڕۆمانی دادەنێن، "زۆرجار میتاڕۆمان وەک جۆرێک لە جۆرەکانی ئەدەبی گاڵتەجاڕ (parody)، یان وەک ئامرازێک بۆ

هەڵوەشاندنەوەی ڕێککەوتنە ئەدەبییەکان و دۆزینەوەی پەیوەندیی نێوان ئەدەب و واقیع و ژیان و هونەر بەکاردێ" (rudiger:1986:9)، بەڵام دەکرێ ئەم گاڵتەجارییە بە شێوازێک لە شێوازەکانی نووسینی ڕۆمانەکە دابنرێت، نەک جۆرێکی ئەدەبی دیاریکراو.

ئەگەر میتاڕۆمان ژانرێکی ئەدەبیی سەربەخۆ نەبێت، ئەی بۆ هەر ناوی ڕۆمان نییە و ناوی میتاڕۆمانی لێنراوە؟ "میتا واتە لەبارەی، کەواتە میتا ڕۆمان ڕۆمانێکە لەبارەی ڕۆمانەوە. بە واتایەکی دیکە، ڕۆمانێکە بیردەکاتەوە و تەنانەت قسەش دەکات لەبارەی خۆیەوە" (www.shmoop.com/literary-glossary/metafiction.html)، میتاڕۆمان هەم ڕووداوێک یان چەند ڕووداوێکمان بۆ دەگێڕێتەوە و هەم لەبارەی خۆشیەوە قسەمان بۆ دەکات "ئەگەر چیرۆکێکت خوێندەوە لەبارەی (باش) نووسینی چیرۆک، ئەوە میتاڕۆمانە. ئەگەر کتێبێکت خوێندەوە خۆی وەک کتێب بە تۆ ناساند ئەوە میتاڕۆمانە. ئەگەر ڕۆماننووس خۆی لە ڕووداوەکان هەڵقورتاند و گوتی (تەماشام بکە! من ڕۆماننووسم! بنۆڕێ دەنووسم!) ئەوە میتاڕۆمانە" (www.shmoop.com/literary-glossary/metafiction.html)، ئەمەش بەو واتایە دێت کە هەموو ئەو توخم و تەکنیکانەی لە ڕۆمانێکی ئاساییدا هەن، دەکرێت لە میتاڕۆمانیشدا هەبن، بەڵام لە میتاڕۆماندا شتی زیاتر هەن و هەرئەوەشە جیایان دەکاتەوە.

ئان جیفرسن دەڵێت میتاڕۆمان "کەشفکردنی تیۆری نووسینی ڕۆمانە لە ڕێی پراکتیزەکردنی نووسینی ڕۆمان" (Waugh:1984:25)، میتاڕۆمان پێمان دەڵێت ڕۆمان چۆن دەنووسرێت و کوێ دەستپێکی ڕۆمانە و کارەکتەر و شوێن کێ دروستی کردوون و چۆن دروستبوون و بۆچی وا دروستکراون و ئەو ئەرکانەی پێیان دەسپێردرێت کامانەن،

ئەمانەش دەچنە قاڵبی تیۆری نووسینی ڕۆمانەوە. میتاڕۆمان هەر بەوەش ناوەستێت، بەڵکو قسە دەکات و کۆمێنتی هەیە و ڕەخنەش دەگرێت "دەتوانین میتاڕۆمان بەو ڕۆمانە دابنێین کە کۆمێنت دەنووسێت لەڕێی فۆڕمێک لە ڕۆمان، ئەمەش تەنیا بۆ ئەوە نا کە سەرنج بنووسێت، بەڵکو بۆئەوەی کاریگەریی لە کارەکە دروستبکات و واتاکەی فراوانتر بکات" (levine:2015:69)، دەربڕینی ڕا و دروستکردنی کاریگەری و ڕوونکردنەوە و فراوانکردنی واتاش کاری ڕەخنەیین، بۆیە ئەگەرچی ڕەخنەکەشی ڕووکاری و سادە و کورت بێت، بەڵام میتاڕۆمان ڕەخنەشی تێدایە و "داهێنانێکی نوێی ڕەخنەییە کە خەیاڵی ڕۆماننووس دەدرەوشێنێتەوە و مێژوو دەئاخنێتە ئەدەبیاتی ئێستا" (amani, ramya:2016:185) و دەبێتە پێناوی نێوان ئێستا و ڕابردووی ئەدەبیات بە گشتی و ڕۆمان بە تایبەتی، چونکە زۆرجار لە ناو ڕۆمانێک باس لە کارەکتەری ڕۆمانێکی دیکە دەکات، جا ڕۆمانەکە هی خۆی بێت، یان هی ڕۆماننووسێکی دیکە.

لەخۆگرتنی هەموو ئەمانەی سەرەوە وایان لە ڕەخنەگرێکی وەک "لەڤین" کردووە بگاتە ئەو باوەڕەی کە "میتاڕۆمان یان سەرەتای زەنگی مردنی ئەدەبیاتە، یان دوا داهێنانە لە کێڵگەیەک کە بەردەوام لە گۆڕاندایە"(Levine:2015:63)، ئەوەی دەکرێ لەمبارەیەوە بگوترێ ئەمەیە کە لەڤین لە هەردوو بۆچوونەکەیدا نەیپێکاوە، چونکە پێشبینیکردنی کۆتاییهاتنی ئەدەبیات، ئەگەر مەحاڵیش نەبێت، وا ئاسان نییە و دیاردە یان بوونێکیش کە لە ناو نەچێت و وەک خۆی ناوی ناوە کێڵگەیەک، کە بەردەوام لە گۆڕاندایە، ئەوا گومانی تێدا نییە دوا داهێنانیش نابێت و ئەدەبیات بەردەوام دەبێت و لەگەڵ بەردەوامیشی خۆی نوێدەکاتەوە و ئەو نوێبوونەوەشی دەبێتە مایەی "ڕەتکردنەوەی گێڕانەوەی سوننەتیی چیرۆک و ڕووداوەکان" (Anwar:2013:7).

بەمەش دەگەینە ئەوەی بڵێین میتاڕۆمان ڤێرژنێکی نوێی ڕۆمانە و هەم گێڕانەوە و هەم ئاگایی و ڕەخنە و تیۆری لەخۆگرتووە.

٣-١ مێژووی پەیدابوونی میتاڕۆمان

گوتمان، زاراوەی میتاڕۆمان لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو بۆ یەکەمجار بەکارهات، بەڵام "گرۆسمان" بە تانەدان لە خوێنەرانی مۆدێرن، "ئاماژە بەوە دەکات کە هەبوونی دوو گێڕەرەوە کە هەردووکیان هەمان چیرۆک دەگێڕنەوە، تایبەتمەندیی هەرە دیاری حیکایەتەکانی سوارچاکییە". (levine:2015:63) بەمەش چەند سەدەیەک دەمانگەڕێنێتەوە دواوە. ئەم بۆچوونەی گرۆسمان دروستە، بەڵام لەبەر دوو هۆ ناتوانین بە تەواوی پێی قایل بین و بڵێین ئەدەبیاتی سوارچاکان یەکسانە بە میتاڕۆمان. یەکەمیان، میتاڕۆمان ڕاستە دوو گێڕەرەوەی هەن، بەڵام چەندین تایبەتمەندیی دیکەشی هەن، تا بووە بە میتاڕۆمان. دووەمینیشیان، ئەدەبیاتی سوارچاکی کە لە ئەدەبیاتی ئینگلیزی مێژوویەکی هەیە، بناغە و جەوهەرەکەی ڕۆمانسیەتە کە مەرج نییە ئەمە لە میتاڕۆمان وابێت.

هەروەها "تەکنیکی میتاڕۆمان بەستراوەتەوە بە ڕۆمانی دوای مۆدێرنیزم کە وەک کاردانەوەی واقیعی ئیشتیراکی پەیدابوو، دوای ئەوەی تواناکەی کەمبووەوە و دەستەوەستان بوو لە خۆ گونجاندن لەگەڵ سەردەم" (شابو:٢٠١٨: ١٢)، ئەمەش لە مێژووی ئەدەبدا نامۆ نییە و هەرکات ئەدەبیات لە قۆناغێکدا گەیشتبێتە لوتکە، دواتر وردەوردە بەرەو لێژی چووە و جۆرێکی دیکەی ئەدەب یان بابەت و فۆڕم هاتوونەتە ناوەوە.

٤-١ میتاڕۆماننووس

ڕۆماننووسی ڕۆمانی ئاسایی ئامادەیی لە ناو ڕۆماندا هەیە، بەڵام بەردەوام هەوڵی شاردنەوەی ئەو ئامادەییەی دەدات، بە جۆرێک تەنانەت ئەو کارانەی کە زۆر ڕوونن و ڕۆماننووس دەستی تێیاندا هەیە، بۆ نموونە هەوڵدەدات گێڕانەوە بە کەسێک یان کارەکتەرێکی ناو ڕۆمانەکەی بسپێرێت، کەچی لە میتاڕۆماندا بە پێچەوانەیە و ڕۆماننووس بە هەموو شێوەیەک خۆی دەردەخات و پێمان دەڵێت من ئەم ڕۆمانەم نووسیوە و کارەکتەر و چیرۆک و هەرچی لە ڕۆمانەکەدا هەیە من دروستم کردوون، ئەمەش کاریگەریی لەسەر ئەو پەیوەندییە دەبێت کە لە نێوان خوێنەر و ڕۆماننووسدا هەیە "دەرکەوتنی نووسەر واتایەکی بابەتی بنیاددەنێ کە لە ڕێی تێگەیشتنی خوێنەر بۆ پەیوەندیی نێوان خوێنەر و نووسەر و کارەکتەر دێتەئارا" (levine:2015:66)، ئەوەش ڕەنگە جۆرێک شۆک بۆ خوێنەرەکەی دروست بکات، بۆیە ئەگەر خوێنەر تەنیا یەک ڕۆمانی خوێندبێتەوە، یان دوو و سێ و تەنانەت چوار و پێنج ڕۆمانیشی خوێندبنەوە، ئەوا ئەگەر لەبارەی میتاڕۆمان بخوێنێتەوە زۆری لێ تێناگا. ئەمە بەو مانایە دێت، ئەگەر میتاڕۆمان بخوێنیەوە، ئەوا دەبێت پێشتر خوێنەرێکی باشی ڕۆمان بووبی و ئەوەی میتاڕۆمانیش دەنووسێت، دەبێت یان پێشتر ڕۆمانی نووسیبێت، یان شارەزاییەکی باشی تیۆریی لەبارەی ڕۆمان و میتاڕۆمان هەبێت، چونکە ڕۆماننووس ڕۆماننووسی پێشوو نییە و کارەکتەریش لەوانەی پێشوو جیاوازە و خوێنەریش بەهەمان شێوە.

لەو ڕۆمانەی کە ڕۆماننووس خۆی بەدیاردەخات و خۆی دەخاتە پێگەیەکی سەرنجڕاکێش، دووبارە ئەمەش نووسەرە ڕاستەقینەکە نییە، بەڵکو ڤێرژنێکی نووسەرەکەیە. ڕۆماننووس، "نووسەرەکەی ناو ڕۆمان بەکاردەهێنێت تا واتایەکی دیکە بداتە دەقەکە و پتر بتوانێت دەسەڵاتی

بەسەر گێڕانەوەدا بشکێنێت" (levine:2015:65)، ئەو ڤێرژنە نوێیەی نووسەریش کە هەم ڕۆڵی زیاترە و هەم واتا و فەزای دەقیش دەگۆڕێت، کاریگەریی لەسەر چێژی خوێنەریش دەبێت، چونکە چێژی میتاڕۆمان دەوەستێتە سەر خوێنەر، ئەگەر خوێنەر شارەزایی لە ڕۆمان و جۆرەکانی هەبێت، ئەوا چێژ لە میتاڕۆمان وەردەگرێت، بەڵام ئەگەر زۆر پەیوەست بێت بە ژانرە تەقلیدییەکانی ئەدەب، یان پێشتر خوێنەری ڕۆمان نەبووبێت، ئەوا ڕەنگە میتاڕۆمان بە ئەدەب نەزانێت، کە لەوانەیە ئەمەش لەدەستدانی خوێنەری ڕۆمانی لێ بکەوێتەوە. زۆرجاریش خۆتێهەڵقورتاندن و هاتنەناوەوەی ڕۆماننووس وادەکات، ڕۆمانەکە سەرنجڕاکێشتر بێت و خوێندنەوەشی خۆشتر و چێژبەخشتر بێت.

١-٥ کارەکانی میتاڕۆماننووس:

میتاڕۆماننووس تا بەرهەمەکەی لە ڕۆمانەوە ببێتە میتاڕۆمان و ناوی خۆیشی لە ڕۆماننووسە بگۆڕێ بۆ میتاڕۆماننووس، ئەم کارانە دەکات:

١- "لایەنی تیۆری و ڕەخنە تێکەڵدەکات.

٢- بایۆگرافی بۆ نووسەرە خەیاڵییەکان دروستدەکات.

٣- نمایشکردن و گفتوگۆکردن لەبارەی کارەکتەرە خەیاڵییەکانی دەقە چیرۆکئامێزەکان. بە خوێنەرانی دەڵێت، کە چی بەسەر فۆرمی ڕۆمانەکە دێت، یان ئەو چی لێکردووە". (Gass:1971:112)

٤- "خوێنەری میتاڕۆمان هەرگیز ئەوەی لەبیرناچێت، کە ئەوەی دەیخوێنێتەوە دروستکراوە و سروشتی نییە، هەروەها واقیعیش نییە، ئەو هەرگیز خۆی لەناو ڕۆمانەکەدا ون ناکات.

٥- پێویستە هەموو میتاڕۆمانێکی بەهێز درک بەو پرۆسە داهێنانە بکات، کە لەنێوان خوێنەر و نووسەر ڕوودەدات و دەبێت کەڵکی لێ وەربگرێت" (levine:2015:65)

هەموو ئەو دەستکارییانەش بێگومان ئەگەر ژانرێکی ئەدەبی نوێش نەیەننە ناوەوە، بەڵام ڤێرژنێکی نوێی ڕۆمانمان پێ دەناسێنن کە پێشتر ئاشنای نەبووین.

١-٦ تەکنیکەکانی میتاڕۆمان:

میتاڕۆمان گەڕانەوەیە بۆ سەرەتاکانی ڕۆماننووسی، بەوەی چۆن ئەوکات هیچ ڕێسایەک نەبوو بۆ نووسینی ڕۆمان، لە میتاڕۆمانیش ڕێسایەکی ئەوتۆ نییە ڕۆماننووس پابەند بکات، بڵێت دەبێت بەمشێوەیە ڕۆمانەکەت بنووسی، یان ناچاری بکات بە شێوەیەک یان چەند شێوەیەک ڕەوتی گێڕانەوە ڕابگرێت و بیسەپێنێ و خۆی بێتە ناو بابەتەکان و ڕاستەوخۆ قسە لەگەڵ کارەکتەرەکانی بکات، یان لەگەڵ خوێنەرانی.

ڕۆماننووسی میتاڕۆمان عادەتەن ئاستەکانی گێڕانەوە لەم ڕێگایانەوە تێکدەشکێنێت:

١. "ڕۆماننووس وەک یەکێک لە کارەکتەرەکانی ڕۆمانەکەی دەردەکەوێت و ناوی ڕاستەقینەی خۆی بەکاردێنێت. هەرئەوەندەش نا، بەڵکو بەکارەکتەرەکانی دی دەڵێت: ((سۆنی گاڵتە لەگەڵ من مەکە، خۆم دروستم کردووی و هەرخۆشم زۆر بەئاسانی دەتوانم لەناوت ببەم)).

٢. ڕۆماننووس لە ناوەڕاستی وەسفکردنی کارەکتەرێک ڕاستەوخۆ لەبارەی وەسفکردنەکە لەگەڵ خوێنەر قسە دەکات. بۆ نموونە دەڵێت چارلز گەنجێکی زۆر جوان بوو، وەک ئەکتەری

فیلمەکان وابوو، هێندە جوان بوو مەگەر وێنەم بۆت گرتبا و وێنەکەیت بدیتبا، ئینجا ئاشنای جوانییەکەی ببای، بەڵام من ڕۆماننووسم، تۆش دەزانی ڕۆماننووس نەیانکردووەتە پیشە بەردەوام کامێرایان لەلابێت، بۆیە پێموایە ئەو چەند وشەیەی بۆ وەسفەکە نووسیومە بەس بێت".
www.novel-writing-help.com/metafiction.html

٣. "خۆتێهەڵقورتاندن تا لەبارەی نووسینەکە کۆمێنتی هەبێت.

٤. خۆتێکەڵکردن لەگەڵ کارەکتەرەکانی ڕۆمان.

٥. ڕاستەوخۆ قسە لەگەڵ خوێنەرکردن.

٦. ڕاستەوخۆ پرسیار لەبارەی گێڕانەوە و ئەو ئاڵوگۆڕانەی ڕوودەدەن و لە فلتەردانی واقیع، هەموو ئەوەش بۆ ئەوەیە بڵێت تاکە ڕاستی و تاکە واتا نییە.

٧. "ڕەتکردنەوەی چنینی تەقلیدی.

٨. تێکدانی قەناعەتەکان تا وا لە (واقیع) بکات ببێتە چەمکێکی جێی پرسیار.

٩. زیادەڕۆیی لە بنەما ناجێگیرەکان". (Waugh:1984: 5)

١٠. "بەکارهێنانی پیتی جیاواز لە ڕووی گەورەیی و بچووکی و بەکارهێنانی پەراوێز لە دەرەوەی دەقی ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە تا هەمیشە بەدوای ڕۆمانەکانەوە بێت. بەکارهێنانی چەند پەڕەیەکی ڕەنگاوڕەنگ لە هەندێک لاپەڕەی ڕۆمانەکە. بەجێهێشتنی شوێنی ژێر کوپی قاوە، بەئەنقەست، لەسەر لاپەڕەی ڕۆمانەکە". (Gass:1970:112)

١١. لە میتاڕۆمان، پرەنسیپە نوێیەکە ئەوەبوو کە لەڕێی زمان دنیایەک دروستبکرێت کە ڕەنگدانەوەی دنیا ڕاستەقینەکە نەبێت. زمان

دادەنرێت بە (سەربەخۆ، خاوەنی سستەمی تایبەتی خۆی کە خۆی ماناکانی خۆی بەرهەمدەهێنێت). بەم شێوەیەش زمان دەبێتە مۆدێلێکی بنیاتنانی واقیع، نەک ببێتە ڕەنگدەرەوەی. لەم ڕێیەوە میتاڕۆمان دەبێتە ئەو ئامرازەی، کە وەڵامی ئەو پرسیارە دەدۆزێتەوە کە مرۆڤایەتی بە ئەزموونی خۆیان جیهان بنیات دەنێن. (Gass:1970:29)

١-٧ ئەرکەکانی میتاڕۆمان:

میتاڕۆمان ئەرکی زۆرن کە ئەمانە هەندێکیانن:

١- گوتاری میتاڕۆمان هەوڵی دەوڵەمەندکردنی گێڕانەوە دەدات بە ڕەخنە و خەیاڵ و ئاڕاستەکردن، لەگەڵ وێنەکێشانی نووسراوی داهێنەرانە و بە ئامانجگرتنی هۆکارەکانی خەیاڵکردن.

٢- ئابڕووبردنی گەمەی گێڕانەوە و کەشفکردنی ئامێرە هونەرییەکان لە بەرانبەر وەرگر وەک ئەوەی ڕاییگەیەنێت و دان بەوە دابنێت و بڵێت ئەمە دەقێکی خەیاڵییە، ئالیەتە هونەرییەکانیش خۆیان دەبیننەوە لە فلاشباک و چاودێریکردن و وردوخاشکردنی گێڕانەوە... هتد.

٣- بازبازێن لەنێوان خەیاڵکردن و حەقیقەتی واقیعی لە نێوانیشیاندا سەختیی جوداکردنەوەی ئەوەی واقیعییە و ئەوەی لە دەقی ڕۆماندا خەیاڵییە.

٤- بەشدارییپێکردنی خوێنەر و وەرگر لە بنیاتی گێڕانەوە و پەلکێشکردنی بەرە و مەتاهەیەک کە دەربازبوونی تێدا نییە.

٥- تێپەڕاندنی ڕۆمانی واقیعی، کە کاریگەرییەکەی گەیشتووەتە دنیای تەجریب و مۆدێرنیزم و پۆست مۆدێرنیزم بۆ زیندووکردنەوەی ڕۆمان کە ئاوزینگی دەکرد. (شابو:٢٠١٨:٥)

١-٨ جۆرەکانی میتاڕۆمان

بەپێی (Werner Wolf) بێت میتاڕۆمان دەکرێتە چوار جۆر و دەشکرێت ئەو جۆرانە تێکەڵ بن:

١-٨-١ بێ گرێ/ زمنی

ئەم جۆرەیان "بەوە دەناسرێتەوە کە توخمەکانی میتاڕۆمان لە ڕووکاری دەقەکە بە ڕوونی بەکاردەهێنێت. قسە لەبارەی ئەو شتە دەکات کە خۆی دروستی کردووە و دەشکرێت تێکهەڵکێش بکرێت" (Wolf:2009: 37) بەمەش دەیەوێ شاکارێک دروستبکات، بەڵام شاکارێکی ڕووشاو و ڕووشانەکەشی بریتییە لەو هەموو دەستکاری و خۆتێهەڵقورتاندنانەی ڕۆماننووس بە ئاشکرا دەیانکات.

١-٨-٢ ڕاستەوخۆ / ناڕاستەوخۆ

ڕاستەوخۆیی و ناڕاستەوخۆیی لە میتاڕۆماندا پەیوەستە بەو پەیوەندییەی ڕۆمانەکە بە ڕۆمانەکانی پێش خۆیەوە هەیەتی "میتاڕۆمانی ڕاستەوخۆ تەنیا ئاماژە بەو دەقە دەکات کە خوێنەر خەریکی خوێندنەوەیەتی. بە پێچەوانەی ئەمە میتاڕۆمانی ناڕاستەوخۆ ئاماژە بە سەرچاوەی دیکە دەکات کە لە دەقی دیکەدا خوێندوویەتیەوە" (Wolf:2009: 37).

١-٨-٣ ڕەخنەگرانە / ناڕەخنەگرانە

میتاڕۆمانی ڕەخنەگرانە "هەوڵدەدات تەسەنوع بوون و خەیاڵیبوونی دەق بە شێوەیەکی ڕەخنەکارانە بدۆزێتەوە، کە ئەمەش بە زۆری لە ڕۆمانە پۆستمۆدێرنەکان ڕوودەدا". (Wolf:2009: 38) ئەمەش مانای وایە ڕۆماننووس پێمان دەڵێ ئەوە واقیع نییە و بەرهەمی خەیاڵە و بە کاریگەریی دەوروبەر، خۆم دروستمکردووە.

هەرچی میتاڕۆمانی ناڕەخنەگرانەیە "نە ڕەخنە دەگرێت و نە بەدوای ئەوەدا دەگەڕێت تەسەنوع بوون بدۆزێتەوە، بەڵکو زۆرتر ئەو ئاماژەیە بەکاردێنێت کە ئەو تێکستەی خوێنەر دەیخوێنێتەوە ڕەسەنە"(Wolf:2009:38) ڕەسەنیش بەو واتایەی ڕۆمانەکە هی ڕۆماننووس خۆیەتی و نە لە کەسی وەرگرتووە و نە وێنەی لە واقیع هەیە.

١-٨-٤ میتاڕۆمانی ڕاستییەکانی ڕاگەیاندن/سەنتەر یان خەیاڵ

لەکاتێکدا بە جۆرێک لە جۆرەکان "میتاڕۆمان پەیوەندی هەیە لەگەڵ کوالیتیی ناوەنجیی ڕۆمان یان گێڕانەوە، دواتر بە شێوەیەکی گشتی لەدەوری هۆکارەکانی ڕاگەیاندن کۆدەبێتەوە، لە هەندێک حاڵەتدا تەرکیزی زیاتر لەسەر ڕاستگۆیی یان داهێنان (خەیاڵیبوون)ی دەق دەکات، کە چیرۆکێکی ڕاستەقینەیە (ئامرازێکە کە بەردەوام لە ڕۆمانە واقیعییەکان بەکاردێت) نموونەیەکە بۆ میتاڕۆمانی (ناڕەخنەگرانە) ڕاستی-سەنتەر." (Wolf:2009:37,38)

١-٨-٥ میتاڕۆمانی مێژوویی: "سۆزی بۆ مێژوو هەیە و بایەخ بە ڕووداوە مێژووییەکان دەدات، ئەو مێژوویێک دروستدەکات، کە ڕووداوەکەی کاریگەریی بەسەر هیستۆگرافییەوە هەیە. ئەم جۆرە،

توخمەکانی میتاڕۆمان کۆدەکاتەوە لەگەڵ مێژوویەکی تایبەت و ئاگاییەکی قووڵ بە مێژوو. هەروەها هەرسێ ژانری ئەدەب و مێژوو و تیۆر بەیەکەوە لەخۆدەگرێت". (amani, ramya:2016:185)

٢- تایبەتمەندییەکانی میتاڕۆمان لە ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکاندا

خەریکە نووسینی یەکەمین ڕۆمانی کوردی، سەت ساڵی بەسەردا تێپەڕدەبێت و بەشی زۆری ئەو ڕۆمانانەی تا ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ نووسراون، هەرچەندە هەبوونیان لەو پەڕی گرنگیدایە بۆ نەتەوەی کورد بە گشتی و ئەدەبی کوردی بە تایبەتی، بەڵام لە ڕووی تەکنیکەوە ڕۆمانی تەقلیدی بوون و زۆربەیان شێوەی گێڕانەوەی حیکایەتیان هەیە. دوای ڕاپەڕین و دوای هاتنەپێشی پرسی جیهانگەرایی و پێشکەوتنی تەکنەلۆجیا و گەیاندن و ئاگاداربوونی نووسەرانی کورد لە ئەدەبیاتی جیهانی بە گشتی و ڕۆمان بە تایبەتی، ڕۆماننووسی کورد بەشێکی زۆری ئەو تەکنیک و تایبەتمەندییانەی لە ڕۆمانە هاوچەرخە جیهانییەکاندا هەن، هێناویەتییە ناوەوە و لە توێی ڕۆمانە کوردییەکان دەیانمەزرێنێت، یەکێکیش لەو فۆرمانەی ڕۆمان کە بە کاریگەریی ڕۆمانی جیهانی هاتووەتەوە ناو ڕۆمانی کوردی فۆڕمی میتاڕۆمانە.

ڕۆمانی (کەناڵی مەیمونە چەکدارەکان)ی کاروان عومەر کاکەسور یەکێکە لەو ڕۆمانانەی بەشی زۆری ئەو تایبەتمەندی و تەکنیکانەی تێدان، کە لە فۆڕمی میتاڕۆماندا هەن و لەم بەشەدا هەڵوەستەی لەسەر دەکەین:

٢-١ ئاماژەکردن بە دروستکراوی (تەسەنوع)ی ڕووداوەکان

یەکێک لە تایبەتمەندییە دیارەکانی میتاڕۆمان ئەوەیە، کە ڕۆماننووس خۆی بە خوێنەرەکانی دەڵێت لەناو ڕۆمانەکەی مندا بەدوای واقیعدا

مەگەڕێ، چونکە ئەوەی بەردەستت چیرۆکێکە من خۆم هۆنیومەتەوە و پەیوەندیی ئەوتۆی بە واقیعەوە نییە، "ئەرێ ئەوە من خەیاڵم بۆ کوێ چوو؟ خۆ ئاگام لە نووسینی چیرۆکەکەم بڕا... لە دوای ناوەکەمەوە یەک وشەی دیکەم نەنووسیوە... بەڵام قەیدی ناکات، ئەمە هەر خۆی حاڵەتی چیرۆکنووسینە" (کاکەسوور،٢٠١٢: ١٠٠)، ڕۆماننووس بە ئاشکرا پێمان دەڵێت ئەوەی بەردەستت چیرۆکێکە کە من هۆناندوومەتەوە و هاوشێوەی لە هیچ شوێنێکدا نییە و هەر یەکجاریش ئەمە ناڵێت، بەڵکو چەند پاتەی دەکاتەوە "بەشی خۆمم چیرۆک و ڕۆمان خوێندووەتەوە، بەڵام ئەوە یەکەمجارە هەوڵ بدەم چیرۆک بنووسم... ئێستا من لانی کەم دەزانم، کە چیرۆکی باش هەرگیز بەو شێوەیە دەست پێ ناکات... ڕەنگە ئەمەیش بۆ نووسەرێکی بێئەزموونی وەکوو من خاڵێکی گەش بێت" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٩٥)، ڕۆماننووس سەرەڕای ڕەخنەگرتن لەو ڕۆمان و چیرۆکانەی پێشتر خوێندوونیەتیەوە، پێشمان دەڵێت ئەوە هەوڵی یەکەمی ئەوە بۆ نووسینی چیرۆک و بەمەش بە ناڕاستەوخۆ ئەوە دەخاتەڕوو کە ئەوەی دەخوێنرێتەوە بەرهەمی عەقڵی ئەوە نەک ڕووداوێک کە پێشتر ڕوویدابێت یان لە خەڵکی تر گوێبیستی بووبێت.

"لەوەتەی کتێبی (کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان)م چاپ کردووە، گرفتێکی گەورەم هاتووەتە ڕێ، بەوەی ڕۆژانە دەیان نامەم لە خوێنەرانەوە پێ دەگات و هەموو داوا دەکەن، وەڵامی ئەو پرسیارانەیان بدەمەوە، کە پێوەندییان بە چارەنووسی زۆربەی کارەکتەرەکانەوە هەیە... خۆ هەر کاتێ لە شوێنێک دەمبینن و دەزانن من نووسەری ئەو کتێبەم، ڕەخنەی توندم لێ دەگرن، بەوەی پێیان وایە هێشتا چەند کەناڵێکی دیکە هەن و بە ئەنقەست نەمویستووە بیاننووسمەوە" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٣٧)، لێرە هەم ڕۆماننوس و هەم خوێنەر و دەق ئاماژەیان پێکراوە و باسی ئەو پەیوەندییەش کراوە کە لە نێوان ڕۆماننووس و خوێنەرەکانیدا هەیە.

٢-٢ باسکردنی دەقی دیکە

ئەوەی گومان هەڵنەگرە ئەوەیە کە دەبێت ڕۆماننووس خاوەنی پاشخانێکی مەعریفیی باش بێت، بۆ نووسینی میتاڕۆمان، وەک پێشتریش باسمانکرد، دەبێت خوێنەریش خاوەنی هەمان پاشخان بێت، بۆئەوەی باشتر لە ڕۆمانێک تێبگات، دەبێت بەرهەم و ڕۆمانەکانی پێشووتری خوێندبنەوە. ڕۆمانی (کەناڵی مەیموونە چەکدارەکان) باسی زۆرێک لەو بڵاوکراوە و ڕۆمان و فەیلەسووف و گۆرانیانەی کردووە کە دەکرێت ڕۆماننووس یان خوێنەری کورد خوێندبنییەوە، یان گوێی لێ گرتبن.

ڕوانگە و ئەدەبیاتی ڕوانگە یەکێکە لەو بابەتانەی لە میتاڕۆمانەکەدا ناوی هاتووە و تەنانەت هەڵیشسەنگێندراوە، "ئەو شەڕانە لەگەڵ دەرچوونی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی (هاوکاری)یەوە دەستیان پێ کرد... هەر هێندەی نووسەرانی (ڕوانگە) بابەتێکیان بڵاودەکردەوە و ڕەخنەگرەکان لەبارەیانەوە دەیاننووسی، ئەوا هاوڕێکانیشم لە نێوان خۆیاندا دەیانکردە شەڕ" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٩٦)، ڕوانگە چونکە خاڵێکی وەرچەرخان بووە لە ئەدەبی کوردیدا، بە دوای خۆیدا قۆناغێکی نوێی لە ڕەخنەش هێناوەتە ناوەوە "بەردەوام بەرپەرچی ئەوانیان دەدایەوە:

ـ بڕۆن ڕەخنەکانی فوئاد مەجید میسری، فوئاد قەرەداغی، کەمال میراودەلی، کەمال غەمبار و فازیلی مەلا مەحموود بە وردی لە هاوکاری بخوێننەوە، ئینجا دەزانن ڕوانگە چییە... ئەدەبی وردەبۆرژوا وەکوو بڵقی سەر ئاو وایە". (کاکەسوور،٢٠١٢: ٩٨)، هەروەها بێجگە لە ڕوانگەییەکان ناوی گرووپی کفری و نووسەری دیکەی دەرەوەی ئەو دوو گرووپە ئەدەبیەش دەهێنێ"لەمەوە من چیرۆکەکانی (ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل)، (لەتیف حامید)، (ڕەووف بێگەرد)، (ڕەووف حەسەن)، (عەبدوڵڵا سەراج) و زۆری دیکەم خوێندەوە... هەروەها شیعرەکانی (شاکەلی)، (هەڵمەت)،

(ڕەفیق سابیر)، (دڵشاد مەریوانی)، (جەلالی میرزا کەریم)، (جەمال شارباژێڕی) و ئەوانی دیکەم ناسی" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٩٧)

بێجگە لە گروپی ئەدەبی و ناوی نووسەر و شاعیرانی کورد، ناوی نووسەر و دەقی دیکەش دەهێنێ "بە دەست خۆی نییە (کوێنتین)ی کارەکتەری ڕۆمانی (ژاوەژاو و توندوتیژی The Sound and the Fury)ی (ولیام فۆکنەر)ی وەبیر دێتەوە، ئەو کاتەی باوکی کاتژمێرەکەی پێ دەبەخشێت، کە ئەویش خۆی لە باوکیەوە بۆی ماوەتەوە و پێی دەڵێت: (I give it to you not that you may remember time, but that you might forget it now and then for a moment من بۆ ئەوە ناتدەمێ، تاکوو زەمەنت وەبیر بێتەوە، بەڵکوو بۆ ئەوەیە جارناجار زەمەنت لە بیر بچێتەوە)" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٨٧)، وەک تێبینی دەکرێت، سەرەڕای ناوهێنانیان ئەو ڕستانەشی بە نموونە هێناوەتەوە کە مەغزای چیرۆکەکەیان تێدایە و بێگومان ئەمەش ڕۆمانەکە بەهێزتر دەکات.

بێجگە لە گروپ و بڵاوکراوەی ئەدەبی، ڕۆماننووس ناوی فەیلەسووف و کتێبەکانیشیان دەهێنێت "لە ناو کتێبەکاندا چەند بەشێکی (سەرمایە)ی (کارل مارکس)ت بە زمانی عەرەبی بەرچاوکەوت، کە (محەمەد عیتانی) وەریگێڕاون" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٨٧)، لێرەدا باس باسی سەردەمێکە کە زۆرینەی خوێنەری کورد هەم دەیانزانی عەرەبی بخوێننەوە و هەمیش لێی تێدەگەیشتن، هەروەها بەهۆی بەهێزیی شەپۆلی کۆمۆنیزم، بەشی زۆری خوێنەری کورد کتێبەکانی مارکسیان دەخوێندەوە بە تایبەتی "سەرمایە" کە کرۆکی فەلسەفەی ئەو فەیلەسووفەی گرتووەتەخۆ.

پاشان لە باسێکی دیکەدا دێتە سەر باسی نیچە و گوتەیەکی دەئاخنێتە تویێ ڕۆمانەکەی "خەریکە ئێستا لەو گوتەیەی (نیتشە)ی فیلۆسۆف تێدەگەم، کە (ئازادی هەمین مامان) زووزوو دەیگوتەوە:

(مرۆڤ بە هۆی سەرجەم ئەو شتانەوە گەشە دەکات، کە لە ڕابردوو گەمارۆیان دابوو)". (کاکەسوور،٢٠١٢: ٣١٧)، ئەوەش بە جوانی لە ڕۆمانەکەدا جێدەکاتەوە.

کتێبێکی دیکە کە لە ڕۆمانەکەدا ناوی هاتووە ڕشانەوەی سارتەرە کە خوێنەری کورد تاڕادەیەکی باش ئاشناین و سارتەریش هەم وەک فەیلەسووف و هەم وەک ئەدیبیش دەناسن "کتێبی (ڕشانەوە)ی (ژان پۆل سارتەر)ت بیر کەوتەوە، کە تێیدا دەڵێت: (هیچ پاساوێک بۆ بوون بوونی نییە... نە هۆکارێک هەیە بۆ ئەوەی بژین و نە ژیانیش پێویستە... مرۆڤ بە هۆی بێهێزی و ترسەکانیەوە دەژی... هەر بە هۆی ڕێکەوتیشەوە دەمرێت)" (کاکەسوور،٢٠١٢: ١٢٥)، بێگومان ئەگەر خوێنەر ئەمانەی نەخوێندبێتەوە، یان پێشتر پێیان ئاشنا نەبووبێت و هیچیان لە بارەوە نەزانێت، ئەوا ناتوانێ بە دروستی و تەواوی لە ڕۆمانەکە تێبگات، چونکە کەلێنی مەعریفی لەبارەی ئەو بابەتانەی لە ڕۆمانەکەدا باسیان کراوە، کەلێن لە تێگەیشتن دروستدەکەن.

لە میتاڕۆمانی کەناڵی مەیمونە چەکدارەکاندا ئەوە هەر تەنیا فەیلەسووف نین باسیان دەکرێت، بەڵکو فیلم و گۆرانی و شیعریش لەوێدا ناویان دێت، یان بەشێکیان لێ وەردەگیرێ و لەگەڵ دەقە نوێیەکە تێکەڵدەکرێن "ئەو جارەی فیلمی هەموویان بکوژە و خۆت تەنیا بگەڕێوەی چاک کۆنۆرس Chuck Connors و فرانک وولف Frank Wolff پیشان دەدرا، لەناکاو تەرزە بەهێزەکە دایکرد و خەریک بوو سەرمان بشکێنێت؟" (کاکەسوور،٢٠١٢: ١٤٧)

ئینجا دێتە سەر باسی فیلمی "(جارێکیان لە ڕۆژئاوادا Once Upon a Time in the West)ی (سێرگی لیۆن)، بە تایبەتی لە ساتی دیمەنی لەسێدارەدانی گەنجێک لەسەر شانی برا بچووکەکەیدا، نەیتوانی ڕێگە لە

ڕژانی فرمێسکەکانی بگرێت و بە دەنگ گریا" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٢٦٨) و پاشانیش ناوی چەند گۆرانییەک و گۆرانیبێژێک دەهێنێ:

"لەسەر مێزەکە کۆمەڵێک کاسێت هەڵچنرابوون، کە بە بۆیەی سوور ناوی گۆرانیبێژ و گۆرانییەکانیان لەسەر نووسرابوون: (رجاء عبده، البوسطجية اشتكوو من كتر مراسيلي)، (نجاة علي، يا فرحة القلب المشتاق)، (اسمهان، يا حبيبي تعال الحقني)، (فيروز، شايف البحر)، (شادية، وحياة عينيک)، (نجاة الصغيرة، ساعة ما بشوفک جنبي)، (صباح، عاشقة وغلبانة) و زۆری دیکە"(کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٠٧)

هێنانی ناوی جیاجیا کە پەیوەندییان بە فیکر و دیاردە و کتێب و فیلم و گۆرانی و... هتد جیاجیاوە هەیە، دەکرێت خوێنەرێکی زرنگ دروستبکات و فێری بکات بەدوای مەعریفە و وەدەستهێنانی زانیاریدا بگەڕێ، بەمەش ڕۆمانەکە دووجار بۆی دەبێتە سەرچاوەی زانیاری، یەکەمیان خۆی و دووەمیشیان ئەو بەرهەمانەی لە ڕۆمانەکەدا ناویان هاتووە.

٢-٣ هەبوونی سەرنج و خۆتێهەڵقورتاندن لە ڕۆمان

میتاڕۆماننووس زۆر ئازادە و ئەو ئازادییەش دەقۆزێتەوە، تا لە شوێنێک کۆمێنتێکمان لە بارەی چۆنیەتیی نووسینی ڕۆمان بداتێ و لە شوێنێک باسی تەکنیکێکی ڕۆمانمان بۆ بکات و جارێکیش چۆنیەتیی ڕاکێشانی سەرنجی خوێنەرمان بۆ ڕوونبکاتەوە کە ئەمە هەرگیز لە ڕۆمانی ئاساییدا نابینین.

"پار نزیکەی ئەم کاتانە لە ڕۆژنامەی (هاوکاری) لێکۆڵینەوەیەکی (حسێن عارف)م لەژێر ناونیشانی (مۆنۆلۆژی ناوخۆ لە چیرۆکی نوێی کوردیدا) بەرچاوکەوت... لە خۆشییان شاگەشکە بووم...(ژمارە ٣١٠، ٢٥.٠٣.١٩٧٦)" (کاکەسوور،٢٠١٢: ١٠٠)، ڕۆماننووس ئاماژە بۆ تەکنیکێکی

نووسینی چیرۆک دەکات و لەڕێی ئاماژەکەشییەوە تێماندەگەیەنێت کە ئەو ئاگاداری تەکنیکەکان هەیە و دوای ئەویش دێتە سەر باسکردنی تەکنیکی شەپۆلی هۆش کە جاری وا هەیە تەواوی ڕۆمانێک لە ڕێی ئەو تەکنیکەوە دەنووسرێت "دەسا لەبەر ئەوەیە ئەو چیرۆک و ڕۆمانانەی بە تەکنیکی شەپۆلی هۆش دەنووسرێن، سەرەتا و کۆتاییان دیار نییە... ئێستا هەر هێندە بیرۆکەیەک بنووسیت، ئیتر هەزارانی دیکەی بە دوادا دێت... بەڵام چی بنووسم؟ بیرت چوو، کە کارەکتەری چیرۆکی شەپۆلی هۆش لەسەر جێگەکەی ڕادەکشێت و بیر دەکاتەوە؟" (کاکەسوور،٢٠١٢: ١٠١)، ڕاستییەکەی بەر لە میتاڕۆمان، خوێنەر ئەمجۆرە زانیارییانەی تەنیا لە کتێبەکانی ڕەخنەی ئەدەب وەردەگرت، بەڵام لە میتاڕۆمان ڕۆماننووس هەم ڕۆمان دەنووسێت و هەم زانیاریش لەبارەی چۆنیەتیی نووسینی ڕۆمان دەخاتەڕوو.

لە میتاڕۆماندا ڕۆماننووس هەر بە باسکردنی تەکنیکەکان ناوەستێت، بەڵکو دێتە سەر توخمەکانی ڕۆمان و پێمان دەڵێت کارەکتەری پەسند کامەیە "(هەتاو) دەیگوت کاتێ چیرۆک دەنووسیت، هەوڵبدە کارەکتەرێک دروستبکەیت، ترسنۆک بێت نەک ئازا... هەروەها خاوەنی هیچ بەهرەیەکی گەورە نەبێت، دەنگی زۆر خۆش نەبێت، نەزانێت مووزیک بژەنێت، ئەکتەرێکی لێهاتوو نەبێت، لە خوێندن سەرکەوتوو نەبێت و هەرگیز خەڵات نەکرابێت، چونکە کاتێ کارەکتەر ئەمانەی نییە، ئەوە زیندووە و لە جووڵەی بەردەوامدایە... ئەمانەن وا دەکەن خوێنەر بە چاکی تێکەڵی کەشوهەوای چیرۆک ببێت... (کاکەسوور،٢٠١٢: ٣٩٩)، ڕۆماننووس لێزانانە خەسڵەتەکانی کارەکتەری ڕۆمانمان پێ دەناسێنێ و تێماندەگەیەنێت کە نابێت کارەکتەرەکانمان کامڵ و بێ کەموکووڕی بن، چونکە ئەگەر وابێت، ئەوا ناتوانرێ پەرەبسێنن و زوو کۆتاییان پێدێت.

هەروەها میتاڕۆماننووس دژی تەقلیدبوونیشە و خۆی نابەستێتەوە بە جۆرێکی دیاریکراوی چنین "ڕقی دنیام لە هەر چیرۆکێکە، کە لە سەرەتاوە کارەکتەرە سەرەکییەکەی دەربکەوێت و بڵێت: (من فلانم... تەمەنم هێندەیە و ماڵم لە فلان شوێنە... ڕەنگی چاوەکانم شینە، یان ڕەشە و نازانم چی و چی)... بیرم نایەت ڕۆژێک لە ڕۆژان چیرۆکێکم لەو چیرۆکانە تەواو کردبێت، بگرە هەر لە سەرەتاوە جێم هێشتوون و تاقەتیشم نەبووە بگەڕێمەوە سەریان..." (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٣٧)، ئەمانە هەم زانیاری و هەم دەربڕینی سواو و تەقلیدین و بێگومان هیچ سەرنجڕاکێشییەک لای خوێنەر دروستناکەن و ڕۆمانی باشیش ئەوەیە لە سەرەتای ڕۆمانەکەوە تا کۆتایی ڕەگەزی سەرنجڕاکێشی لێ نەبڕێت و نەیەڵێت خوێنەر دەستبەرداری خوێندنەوەی ڕۆمانەکە بێت. ئەو ڕێگای دیکەشمان پێ دەڵێت کە دەبێت ڕۆماننووس"ڕێگەیەکی وا بدۆزیتەوە، کە هیچ یەکێک لەو شتانە ڕاستەوخۆ بە خوێنەر نەڵێت، بەڵکوو دەبێت ناوەکان بگۆڕیت... خانووەکە بۆ گەڕەکێکی دیکە بگوێزیتەوە و کەلوپەلی ناوماڵیش سەرتاپێ لە ناو ببەیت و هیی دیکەیان لە شوێن دابنێیت... ئیشێکی دیکە بۆ دایکت بدۆزەرەوە... با بچێت لە بازاڕی سەوزە سڵق و کەرەوز بفرۆشێت، یان لە حەمام پشتی ژنان بشوات... باوکت مردووە، زیندووی بکەرەوە... لە نووسینیشدا شتێک نییە لە گۆڕینی ناو و سیمای کەسەکان و لە دروستکردنی خانوو و لە گوێزانەوەی ماڵ و لە کوشتن و زیندووکردنەوەی گیانەکان ئاسانتر" (کاکەسوور،٢٠١٢: ١٠٥-١٠٦)، ئەم کارانەش جۆرێک لە زیندوویی دەدەنە ڕۆمانەکە و واشیلێدەکەن لە واقیع دووربکەوێتەوە و واقیعێکی تایبەت بە دەقەکە بێتە ئاراوە، هەنگاوی دیکەش هەن بۆ دوورکەوتنەوە لە واقیعی ژیان و هەنگاونان بەرەو واقیعی ڕۆمان، بۆ نموونە لە نووسینی ڕۆماندا "نووسەر باس لە خەم و ئازارەکانی خۆی ناکات، بەڵکوو خەم و ئازاری دیکە دەخولقێنێت، بەو مەبەستەی ئەوانەی خۆی لە بیر بچنەوە و چێژ لە خەم و ئازاری کەسانی دیکە وەربگرێت... چێژ؟ ئا، چێژ! بۆ ئاوا سەیرم دەکەیت؟ ئەمە

خاولییەکەیە و خۆتی پێ وشک بکەرەوە... جلەکانت بپۆشە و خێرا بچۆرەوە لای دەفتەر و قەڵەمەکەت" (کاکەسوور،٢٠١٢: ١٠٨)

باسکردنی ئەم بابەتانە لە ڕۆماندا نامۆن، بەڵام میتاڕۆمانووس پێیانوایە بە باسکردنی ئەو بابەتانە زیندوویەتی دەدەنە ڕۆمان و ڕۆمانیش لە چەقبەستوویی و لەناوچوون دەپارێزن، بەڵام ڕەنگە لە سەرێکیش خوێنەر هیچ جۆرە چێژێک لەمجۆرە ڕۆمانە وەرنەگرێت.

٢-٤ ڕاستەوخۆ قسەکردن لەگەڵ کارەکتەر و خوێنەرانی ڕۆمان

تایبەتمەندییەکی دیکەی دیاری میتاڕۆمان ئەوەیە ڕۆماننووس لە ڕۆمانەکەیدا گفتوگۆ لەگەڵ خوێنەرانی دەکات و پرسوڕایان پێدەکات کە ڕۆمانەکەی چی لێ بکات و کارەکتەرەکان چییان بەسەربێت و تەنانەت جاری وا هەیە ڕێدەدات کارەکتەر خۆی ناو بۆ خۆی هەڵبژێرێت و بەمەش خۆی لە شێوازی باوی ڕۆماننووسی ڕزگاردەکات و شێوازێکی نوێ دادەهێنێت.

ژالین یەکێکە لە کارەکتەرەکانی کەناڵی مەیمونە چەکدارەکان و لە هەمان کاتیشدا لە ڕۆمانەکەدا گفتوگۆ لە بارەی ناونیشانی ڕۆمانەکە لەگەڵ ڕۆماننووس دەکات و پرسیاری لێ دەکات، داخۆ بۆچی ئەو ناونیشانەی بۆ ڕۆمانەکەی هەڵبژاردووە "(ژالین)یش زۆر پێی لەسەر ئەو پرسیارانە دادەگرت، ئاخۆ من ڕقم لە مەیموونە، یاخود خۆشمدەوێت، ئایا بە جوانی دەزانم، یان ناشیرین، ئاوا کردوومەتە ناونیشانی کتێبەکەم... گوتم نە ڕقم لێیەتی و نە خۆشیشم دەوێت، نە پێم جوانە و نە ناشیرینیش، بەڵام لای من مەیموون لە هەر ئاژەڵێکی دیکە زیاتر جێگەی پرسیارە... ئەو دەیگوت مرۆڤ تەنیا لە کاتی ئاساییدا مرۆڤە، ئەگینا لە حاڵەتی نیگەرانی و شپرزەییدا دەبێتەوە مەیموونەکەی جاران... پێیم گوت: کەواتە تۆ پێویستە بزانیت مەیموونە چەکدارەکان چ مانایەکی هەیە...

مرۆڤ ناتوانێت چەکێکی پێ بێت و لە حاڵەتی ئارامیشدا بێت"(کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٢٥)، لێرەدا ڕۆماننووس لەڕێی وەڵامدانەوەی پرسیاری کارەکتەرێکی ناو ڕۆمانەکەی، هەم بۆمان ڕووندەکاتەوە کە هۆکاری هەڵبژاردنی ناوی کەناڵی مەیمونە چەکدارەکان چییە و هەمیش تەکنیکێکی نوێی بەکارهێناوە کە قسەکردنە لەگەڵ کارەکتەرێکی ڕۆمانەکەی.

خوێنەر و کارەکتەری ڕۆمانی کەناڵی مەیمونە چەکدارەکان هەر بەوە ناوەستن پرسیار لەبارەی ناونیشانی ڕۆمانەکە بکەن، بەڵکو دەیانەوێت بزانن چارەنووسی یەکەبەیەکەی کارەکتەرانی ڕۆمانەکە چیان بەسەردێت "ڕاستییەکەی کچێک، کە زانیبووی ئێوارانی خۆم لەو پارکەی نزیک ماڵی (ڤیان)ی خوشکم بەسەر دەبەم، دەهات و داوای لێ دەکردم لەبارەی چارەنووسی کارەکتەرەکانەوە قسەی بۆ بکەم، بەڵام من هەموو جارێک پێیم دەگوت:

_ ببوورە، من ناتوانم لەوە زیاتر بڵێم، کە نووسیومە.

ئێوارەیەکیان تووڕە بوو و بە بەرچاومەوە کتێبەکەی خستە ناو بەرمیلی زبڵەوە... ئینجا پێی گوتم:

_ تۆ گاڵتە بە خوێنەر دەکەیت و دەتەوێت لەناو مەراقێکی گەورەدا جێی بهێڵیت... بمزانیایە کتێبەکەت بەم شێوەیەیە، یەک لاپەڕەم لێ نەدەخوێندەوە... (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٣٧)

ڕۆماننووس پێوایە ئەوەی گوتوویەتی بەسە و ئەوەی دیکەش دەبێت خوێنەر خۆی بەدوایدا بگەڕێت، هەرچی خوێنەری ڕۆمانەکەیەتی کە لە هەمانکاتدا بووەتە کارەکتەری ڕۆمانەکەش، ئەوا دەبێت خۆی سۆراغی کارەکتەرەکان بکات و بزانێ چارەنووسیان چی بووە، بەڵام دواتر قایل

دەبێت هەندێک زانیاری بداتە خوێنەر و جۆرێک لە ڕێککەوتن لە نێوان خوێنەر و ڕۆماننووسدا دێتەئارا، "نا، خۆ منیش داوام نەکردووە باسی هەموو شتێکم بۆ بکەیت، بەڵام ئەوەی دەڵێیت کۆتایی چیرۆکی کارەکتەرەکانت لە شێوەی بۆشایی جێ هێشتووە، گوایە خوێنەر دەبێت خۆی تەواویان بکات، من دەمەوێت خۆت ئەو بۆشاییانەم بۆ پڕ بکەیتەوە.

سەرم بۆ لەقاندەوە، بەو مەبەستەی پێی بڵێم ڕازیم... ئیتر ئەو گوتی:

_ دەمەوێت پێش هەموویان چیرۆکی ژالینم بۆ تەواو بکەیت... حەز دەکەم بزانم لای پۆلیس ئاشکرا بوو، کە پیاوێکی لەو گۆڕستانە کوشتووە... پێیشم بڵێ بۆچی لەگەڵ ئامانج بە یەک نەگەیشتن... نابێت سیخوڕەکەیشت لە بیر بچێت، کە کامیان دەرچوو... باوکی؟ یان فیکری کۆپتەر؟ یان کێ؟ ئامانج چیی بە سەر هات؟ ئەرێ بە ڕاست......، ....، ....؟ (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٤٠)، وەک دیارە ڕۆماننووس بە مەبەست هاتووە کۆمەڵێک بابەتی وروژاندوون، بەبێ ئەوەی کۆتاییان پێ بێنێت و ئەوەش لای خوێنەر بووەتە کەلێن و پرسیاری لەبارەیانەوە لا دروست بووە، دووبارە ڕۆمانووس بە تەکنیک ئەمەی کردووە کە هەم جۆرێک لە ڕاکێشانی خوێنەری بۆ تەواوکردنی ڕۆمانەکە لێکەوتووەتەوە و هەم ڕاستەوخۆ قسە لەگەڵ خوێنەرەکەی دەکات کە ئەمە تەنیا لە میتاڕۆماندا هەیە.

"بە ڕاست من ئەوسایش چەند جارێک لێم پرسییت، کە تۆ کام کارەکتەرەی ناو ئەو کتێبەیت، بەڵام وەڵامت نەدامەوە.

_ ئاسان نییە وەڵامی ئەو پرسیارەت بدەمەوە، ژالین، چونکە من هەموویانم و کەسیشیان نیم... ئەو کاتەی بە ناوی یەکێکیانەوە قسە دەکەم، ئینجا گرنگ نییە، ئەو کەسە مێیە، یان نێر، بێتاوانە، یان تاوانبار، یان هەر شتێکی دیکە، ئەوە خۆمم، ئەگینا ناتوانم بە ڕاستی هەستەکانی

ئەو دەرببڕم، بەڵام بۆ ئەوەی ببمە یەکێکی تر، دەبێت ئەوەی پێشوو بە تەواوی لە ناخی خۆم دەربهێنم... ناخی نووسەر سکی ژن نییە، بە جارێ دوو کەس، یان زیاتر لە خۆی بگرێت" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٤٣-٤٤٤)، ژالین هەم کارەکتەرە و هەم خوێنەر و دەیەوێ بزانێت پەیوەندی ڕۆماننووس بە تێکستەکەوە چییە و ڕۆماننووس دەکەوێتە کوێی تێکستەکەیەوە، کە ئەمە پرسێکی تیۆری ڕەخنەییە لەبارەی ڕۆمانەوە. گفتوگۆی کارەکتەر و ڕۆماننووس بەردەوام دەبێت و لەگەڵیشیدا تێکشکاندنی بنەمای ڕۆمانی تەقلیدی:

"من دوای خوێندنەوەی کتێبەکەی تۆ ناوی خۆمم ناوە ژالین، ئەگینا ناوی ڕاستەقینەم هاڤیانە، بەڵام باوەڕم پێ بکە وا دەزانم لەوەتەی هەم ناوم ژالینە.

_ هاڤیان! ناوێکی زۆر خۆشە... یەکەمجارە دەیبیستم... کوردییە؟

_ بەڵێ، مانای ئەو هەناسە ئاسوودەیەیە، کە مرۆڤ دوای ناخۆشییەکان هەڵیدەکێشێت. (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٤٩) ڕۆماننووس کارەکتەری کردووەتە سەرچاوەی زانیاری و ئەو پرسیار دەکات، کە کارەکتەرەکە ناوی چییە و کارەکتەرەکەش وەڵامیدەداتەوە، لەم ڕێگەیەشەوە ڕۆماننووس پەلکێشی خوێنەر دەکات، تاکو دوای خوێندنەوەی ڕۆمانەکە خۆی بە یەکێک لە کارەکتەرانی ڕۆمانەکە بزانێت، هەروەها کارەکتەر و خوێنەر ئەوەندە باڵادەستن، خۆیان ناو بۆ خۆیان هەڵدەبژێرن وەک لەم کۆپلەیەی سەرەوەدا هاڤیان خۆی ناوی خۆی دیاردەکات.

سەرەڕای هەڵبژاردنی ناو و دیارکردنی چارەنووسی کارەکتەرەکان، لە ڕۆمانی کەناڵی مەیمونە چەکدارەکاندا کارەکتەر و خوێنەر هێندە هەمەکارەن دەزانن ڕۆماننووسیش بیر لە چیدەکاتەوە "ئەوسا (نەرمین)م

هێنایەوە بەرچاوم، کە هەر دەڵێی بە پێوە خەوتووە و (سۆزە) لە باوەش دەگرێت... بە توندی بە خۆیەوە دەنووسێنێت... وردەوردە دەمی لە دەمی نزیک دەکاتەوە... لێوی بە لێویەوە دەنێت... دەستی دەگرێت و دەیخاتە سەر شەنتووزی... پەنجەکانی ئەم لەوێ دەجووڵێنێت و زیاتر لەو قووڵاییەیان دەباتە خوارێ... بە شێوەیەک بە خۆیەوەی دەنووسێنێت، ئەم هەست بە گۆڕان و جووڵەکانی ناخیشی دەکات... هێندەی پێ ناچێت مووچڕکەیەکی پێدا دێت... ڕاستییەکەی وەکوو ئەوە وایە ئەو مووچڕکەیە بە (سۆزە)یشدا هاتبێت...

بە پرسیارێک لەناو ئەو خەیاڵەی هێنامە دەرێ، لە کاتێکدا بە دەنگ پێدەکەنی:

ـ بیر لە نەرمین دەکەیتەوە؟

کەمێک تەریق بوومەوە، بەڵام بەسەر خۆمم نەهێنا" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٥٧-٤٥٨)، لەم کۆپلەیەدا بە تەواوی پارسەنگ بە لای خوێنەردا کەوتووە و خوێنەر زاڵە بەسەر ڕۆماننووسدا، بەمەش ڕۆماننووس نەک خۆی لە گێڕانەوەی هەمووشتزان و کەمشتزانی تەقلیدی دوورگرتووە، بگرە ئاوەژووی کردووەتەوە و لەم دەقەدا کارەکتەر و خوێنەر هەمووشتزانن و ڕۆماننووس کەمتر دەزانێت.

دواتر کارەکتەر و خوێنەری کەناڵی مەیمونە چەکدارەکان بە تەواوی دەست لە ڕۆماننووس دەستێنن و جڵەوی گێڕانەوە و تەواوکردنی ڕۆمانەکەی لێوەردەگرن "شتێک ماوە ئاماژەی پێ بدەم، کە (ژالین) ئەم فەرهەنگەی بۆ کارەکتەرە سەرەکییەکانی ئەم ڕۆمانە، یاخود ئەم بایۆگرافیایە کردووە و بە ئیمەیل بۆی ناردووم، تاکوو بیکەمە پاشکۆی ئەم چاپە نوێیە" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٦١)، دوای ئەمەش ژالین فەرهەنگێکیش بۆ وشە قورسەکانی ڕۆمانەکە زیاددەکات کە ئەمە

داهێنانێکی دیکەی ناو ڕۆمانەکەی و تێکەڵکردنی ژانرێکی ئەدەبییە لەگەڵ فەرهەنگ.

"بە چاکی دەزانم لەبارەی ئەم فەرهەنگەوە سێ تێبینی بخەمە بەرچاو:

یەکەم: مەرج نییە خوێنەر پێویستی بە خوێندنەوەی هەبێت، لە کاتێکدا من خۆم لە چاپی یەکەمدا تێکستەکەم کۆتایی پێ هێنابوو، بەڵام ئەوە تەنیا خواستی (ژالین)ە.

دووەم: ڕێگەم بە خۆم داوە بە مەبەستی کورتبڕی لە سەرجەمی ئەو ناوانەی (ژالین) دایناون، تەنیا (ئامانج)، (ئازاد) و (سۆزان) بهێڵمەوە، بەڵام زانیارییە گرنگەکانیانم خستووەتە خانەی ئەو سێ کارەکتەرەوە.

سێیەم: هەر کاتێک هەستم کردبێت لەبارەی ئەو کارەکتەرانەوە شتێک گوتراوە و پێویست نییە، یان لەبەر هەر هۆیەک بێت، حەز ناکەم بگوترێت، ئەوا لام بردووە و ئەم نیشانەیەم لە شوێنی داناوە: (.........)" (کاکەسوور،٢٠١٢: ٤٦٢) وەک تێبینی دەکرێ لەباتی ئەوەی ڕۆماننووس خۆی ڕۆمانەکە بگێڕێتەوە و دواتر بێت و دەستکاری ڕۆمانەکە بکات، خوێنەرێک لە ڕێگای ئیمێڵێکەوە بەشێکی ڕۆمانەکەی بۆ گێڕاوەتەوە و ئەو تەنیا هاتووە پوخت و جوانی کردووە.

ئەنجام

- لە ڕۆمانی کەناڵی مەیموونە چەکدارەکاندا ڕاستەوخۆ ئەوە بە خوێنەر دەگوترێ کە ئەوەی دەیخوێنێتەوە بەرهەمی خەیاڵ و عەقڵی ڕۆماننووسە نەک ڕووداوێک کە پێشتر ڕوویدابێت، ئەمەش یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی میتاڕۆمان.

- لە ڕۆمانەکەدا باسی چەندین بەرهەمی ئەدەبی و هونەری و ناو و کتێبی فەیلەسووفان هاتووە و کۆپلە یان بەشێکیان ئاخنراوەتە ناو ڕۆمانەکە.

- لە ڕۆمانەکەدا باسی چۆنیەتیی نووسینی ڕۆمان و خەسڵەتەکانی ڕۆمانی باش کراوە و ئەو شێوازانە خراونەتەڕوو کە ڕۆماننووس لە ڕێیانەوە دەتوانێت سەرنجی خوێنەران بۆ خوێندنەوەی ڕۆمانەکەی ڕابکێشێت، ئەمەش لە کتێبەکانی تیۆری ڕۆماندا دەبینرێت، نەوەک ڕۆمان.

- لە ڕۆمانەکەدا گفتوگۆ لە نێوان کارەکتەرەکان و ڕۆماننووس دەکرێت لەبارەی ناونیشان و چارەنووسی کارەکتەرەکان و کۆتایی ڕۆمانەکە، بە جۆرێک کارەکتەرەکان هێندە ئازادن تەنانەت خۆیان ناو لەخۆیان دەنێن، ئەمە سەرەڕای ئەوەی لە زۆر حاڵەتدا ئەو زانیارییەی لای کارەکتەرەکان دەستدەکەون، زیاترە لە زانیاریی ڕۆماننووس.

- لە ڕۆمانەکەدا کارەکتەر هێندە باڵادەست دەبێت، خۆی بەشێکی ڕۆمانەکە دەنووسێ کە ئەمە لە ڕۆمانێک کە بە شێوازی میتاڕۆمان نەنووسرابێت، بە هیچ شێوەیەک نابینرێت.

سەرچاوەکان

- بێستون عارف عەزیز، "هونەری میتاڕۆمان لە ڕۆمانی گێلاسی خوێنی عەتا محەمەددا، بەرهەمەکانی بیستویەکەمین فیستیڤاڵی نێودەوڵەتیگەلاوێژ، سلێمانی- ٢٠١٨

- ڕەشید، سابیر،(٢٠٠٣)، باڵندەکانی دەم باو هونەری میتاڕۆمان، گۆڤاری ڕامان، ژ٨١، ١ی ئادار.

- ڕەشید، سابیر، (٢٠٠٧)، ڕۆمانی کوردی خوێندنەوە و پرسیار، بەشی یەکەم، دەزگای ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر.

- ڕەشید، فوئاد(د.)، (٢٠٠٩) تەکنیکەکانی میتاڕۆمان لە دەقی (ناوێ لەم تێکستە بنێ)دا، گۆڤاری ڕامان، ژ١٤١.

- شابو، سهام (٢٠١٨) الميتاقس في الرواية العربية والجزائرية رواية سمير قسيمي "تصريخ بضياع" أنموذجا، رسالة ماجستير، جامعة ٨ ماى ١٩٤٥ قالمه.

- Anwar, Zakarya (2013) On the Ontology and Morality of Metafictional Characters in the Dirge City Story, MA Research, University of Central Lancashire, September.

- Currie, Mark (1995) METAFICTION. New York, Longman, 1995.

- Gass, William (1970) H. Fiction and the Figure of Life, New York.

- Hornby AS (2005) Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford University Press.
- Levine, Jeremy A. (2015), Metafiction as Genre Fiction, Scholarly Undergraduate Research Journal at Clark, Volume 1, Article 8.
- Ramani S. & Ramy Dr. S. (2016) Histriographic Metafiction Technique in Amitav Ghosh's The Hungry Tide, Asiapacific Journal of Research, Vol: 1, Issue XXXVI.
- Rudiger, Imhof(1986) Contemporary Metafiction. Westhofen, Germany.
- Warner Wolf (2009) Metareference Across Media, Amsterdam.
- Waugh, Patricia (1984) METAFICTION: The Theory and Practice of Self Conscious Fiction, London.
- (www.shmoop.com/literary-glossary/metafiction.html)
- (www.novel-writing-help.com/metafiction.html)

Absract

Kurdish novel appeared about a hundred years ago, compared with other literary genres it is not a long time as well as in other nation’s literature. Because the novel is an influential genre, it went through a set of stages. The last stage that the global novel achieved is the Meta-Fiction, which some say is a new literary genre and others say is a new form or a style of the novel .

There are many changes that occurred in the Kurdish novel, the changes happened so fast. Nowadays some Kurdish novelists who are few in number but have a strong impact use the newest technic, forms, and styles.

Karwan Kakesur is one of the novelists who strongly took features of Meta-Fiction as principles for writing his novel to the extent that most of the characteristics are present in “Kanali Meymune Chekdarekan.”

Key Words: Novel, Meta-fiction, Features, Types, Meta-Fiction Technics

الملخص

ظهرت الرواية الكردية منذ حوالي مائة عام، مقارنة بالأنواع الأدبية الأخرى فهي ليست بوقت طويل كما هو الحال في أدب القوميات الأخرى. لأن الرواية هي نوع أدبي مؤثر، فقد مرت بمجموعة من المراحل. المرحلة الأخيرة التي حققتها الرواية العالمية هي ميتا القص ، والتي يقول البعض إنها نوع أدبي جديد واخرى يقولون إنها شكل جديد أو نمط جديد للرواية.

هناك العديد من التغييرات التي حدثت في الرواية الكردية، التغييرات حدثت بسرعة كبيرة. في الوقت الحاضر ، يستخدم بعض الروائيين الكورد ، وهم قليلو العدد ولكن لديهم تأثير قوي، أحدث التقنيات والأشكال والأساليب في كتابة الرواية.

كاروان كاكسور هو أحد الروائيين الذين اتخذوا بقوة ملامح رواية ميتا كمبادئ لكتابة روايته لدرجة أن معظم خصائصها موجودة في "كەناڵی مەیموونە چەکدارەکان"

الكلمات الرئيسية: الرواية، الميتاقص، الخصائص، الانواع، تقنيات ميتاقص.